

vlastně.“ Již zde lze spatřovat zárodky jeho alternativní sociologie interpretující „datové prázdno“ a vyplňující mezeru mezi scientismem a každodenností.

Mrazivá doba normalizace dokázala kontinuitu jeho tvorby narušit, nikoli však přerušit. Velký učitel byl zbaven svého studentského auditoria, nikoli však umlčen. Našel si alternativní médium v *Sociologickém obzoru* vydávaném spolu s Josefem Alanem. Tehdy – zdá se mi – přece jen častěji psal o společnosti než o sociologii. Pak už to bylo zase naopak, čehož jsem trochu litoval. Kdykoli totiž Milan obrátil svoji pozornost k dění na české scéně, formuloval břitkou analýzu – ptal jsem se: proč tak nečiníš více, prosím?

V postnormalizačním čase ovšem tento neúnavný badatel a organizátor „činil více“ na mnoha polích: v budování nové instituce, v mezinárodních kontaktech, velkolepých edičních počinech a encyklopedických dílech. Přitom ani v době náročných funkcí a velkého spisování nelitoval času pro ta nejdrobnější dílka. Nepodlehł svodům kulometné e-pošty, nýbrž dbal na jemnost kultury všedního dne. A tak jeho dopisy a vzkazy, blahopřání a dedikace, psané kaligrafickým drobným rukopisem, vždy neotřelé a často v řeči vázané, jsou hodny ovinutí zlatou stužkou a zapůjčení příštím životopisci.

Jiní, povolanější se ujmou (někteří už tak učinili) výkladu a zhodnocení Petruskova díla, které vznikalo po celých 45 let. Velký autor sám je zdaleka neuzavěřel, měl další skvělé plány. Musíme litovat, že mu nebylo dopřáno je naplnit. Měli bychom být ale vděční za vše, co zanechal, ať vytištěné na papíře, nebo vtisknuté do hlav stovek svých dychtivých posluchaček a posluchačů. Vskutku dílo hodné velké sociologické instituce, které vytrvá – velké díky za ně, drahý Milane!

Jiří Večerník

Miloslav Petrussek v dějinách české sociologie

Vlna pozdních letních veder, která místy zřejmě překročila rekordy posledních sta let měření, nám vzala Milana Petruska. Odešel sice nemocen, ale v plné práci: v týdnu před jeho smrtí jsme pracovali na souborných *Dějninách české sociologie*, na jejichž vydání se tolik těšil, a Milan psal lektorský posudek na čtyřicet let opožděné vydání knihy Jiřiny Šiklové o levicových studentských hnutích konce šedesátých let. Byl to asi jeho poslední text, ještě předtím však stačil popřát Ivo Možnému k osmdesátinám, sociologicky zhodnotit dílo Václava Havla i teoretickou stránku současné české sociologie...

Nechci soudit, byl-li Milan Petrussek největším českým sociologem posledních sta let, docela určitě však byl největším učitelem sociologie. A to jak přímým (v letech 1967–1980 působil na Filosofické fakultě UK, v roce 1990 spoluzakládal novou Fakultu sociálních věd UK), tak nepřímým prostřednictvím svých knih a dalších textů. První skvělou učebnicí byla již jeho *Sociometrie* (1969), lví podíl

měl také na *Malém sociologickém slovníku* (1970), třebaže jeho editoři již nesměli být uvedeni, na svou dobu vynikající byla rovněž skripta *Úvod do studia sociologie* (1978), jejichž druhý díl však již musel vyjít jako interní tisk Vítkovických železáren (1986).

Zatímco v šedesátých a sedmdesátých letech Milan Petrušek balancoval na samé hraně „dovoleného“ a spolu s dalšími tehdejšími sociology se upřímně snažil o zlidštění reálného socialismu, druhý příchod Antonína Vaňka na Filosofickou fakultu znamenal jeho konec: vyškrtnutý straník neměl na katedře marxistickoleninské sociologie co pohledávat. V roce 1980 musel proto odejít, rozhodně však nepřestal vědecky pracovat. Prostřednictvím *Sociologického obzoru*, patrně jediného samizdatového sociologického časopisu světa, který psal a vydával s Josefem Alanem, publikoval pregnantní črty o československé společnosti i soudobé světové sociologii, jejímž se stal nepochybně největším znalcem. Svědectvím o tom je s dokonalou akribií psaná *Teorie a metoda v moderní sociologii* (1993), zásadní podíl na *Velkém sociologickém slovníku* (1996) a především Milanova nejmilejší kniha, samizdatová *Alternativa* (1986, oficiálně jako *Alternativní sociologie*, 1992).

Odmítl v ní oficiózní i služební postavení sociologie, ať už ve prospěch jakéhokoli režimu, a zdůraznil její kritickou a humanistickou funkci, stejně jako nezbytný multiparadigmatický charakter. Přitom je smutnou skutečností, že tato vize zůstala po listopadovém převratu do velké míry oslyšena. Do české sociologie sice pronikly postmoderní přístupy, které Milan z počátku v opozici vůči tehdejší oficiální sociologii sám vehementně prosazoval, přes jeho veškerou snahu však nevyužila možnosti stát se skutečnou alternativou a vydala se spíše cestou „kopírování Západu“. Jiní by možná byli zhrzeni, Milan Petrušek to vzal jako fakt a vůči svým kolegům projevoval neskonale blahosklonnost. Tam, kde byl autor těchto rádek sršatý, jeho starší kolega byl vlídný a přejný – třebaže věcně se naše hodnocení obvykle příliš nelišila.

V devadesátých letech a prvním desetiletí nového století Milana Petruska znovupohltila pedagogická a organizační práce, ne však natolik, aby nestačil vydat několik skvělých děl: encyklopedie *Společnosti pozdní doby* (2006) a *České sociální vědy v exilu* (2011) a společně s Janem Balonem úvahovou *Společnost naší doby* (2011). Ač se mohl uplatnit jako pregnantní analytik a komentátor společenských změn, jak o tom svědčí i posledně uvedené dílo, cítil svůj hlavní závazek jinde, v připomínání a doceňování tradice teoretického sociologického myšlení českého i zahraničního. Do této oblasti směřovaly jeho poslední badatelské počiny: významný podíl na *Slovníku českých sociologů*, který snad vyjde ještě letos, a koncepční práce na připravovaných *Dějínách české sociologie*. Ač se Milan jejich vydání nedožil, budou mu tato díla důstojnou památkou a lze jen hořce litovat, že už nestačil dopsat své dva poslední projekty: „sociologii na útěku“ a její „alternativní dějiny“.

Milý Milane, udělals dost, víc než kdokoli jiný, Pán Tě povolal – budiž Ti země lehká!

Zdeněk R. Nešpor